

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ

Стаття присвячена науково-теоретичному обґрунтуванню адміністративно-правового статусу осіб, які брали участь в антитерористичній операції. Зокрема, розкрито та висвітлено загальнотеоретичну сутність таких понять, як «правовий статус» та «адміністративно-правовий статус». Встановлені основні елементи структури адміністративно-правового статусу особи, які брали участь в антитерористичній операції, та наведено власне визначення поняття даної правової категорії.

Ключові слова: антитерористична операція, правовий статус, спеціальний правовий статус, адміністративно-правовий статус, елементи структури адміністративно-правового статусу.

Стаття посвящена научно-теоретическому обоснованию административно-правового статуса лиц, которые участвовали в антитеррористической операции. В частности, раскрыта общетеоретическая суть таких понятий, как «правовой статус» и «административно-правовой статус». Определены основные элементы структуры административно-правового статуса лиц, которые участвовали в антитеррористической операции, и приведено собственное определение понятия данной правовой категории.

Ключевые слова: антитеррористическая операция, правовой статус, специальный правовой статус, административно-правовой статус, элементы структуры административно-правового статуса.

The article is devoted to the scientific and theoretical substantiation of the administrative and legal status of persons who participated in the antiterrorist operation. In particular, the general theoretical essence of concepts such as «legal status» and «administrative-legal status» is revealed and highlighted. The basic elements of the structure of the administrative and legal status of the person who participated in the antiterrorist operation were established and the actual definition of the concept of this legal category is given.

Key words: anti-terrorist operation, legal status, special legal status, administrative and legal status, elements of the structure of the administrative and legal status.

Вступ. Виникнення та закріплення в державі правового статусу особи, як правило, зумовлюється об'єктивними історичними подіями або соціальними закономірностями. Події, які склалися протягом останніх чотирьох років в Україні, зумовили появу в нашій державі категорії осіб – осіб, які брали участь в антитерористичній операції (далі – АТО). За інформацією Державної служби України, в справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [1] станом на 28.02.2018 року статус учасника бойових дій за участь в АТО надано 327 921 особам. Наведені статистичні дані є свідченням актуальності дослідження теоретичних засад адміністративно-правового статусу осіб, які брали участь в АТО, враховуючи, що, насамперед, має вагоме значення для подальшої правозастосовної практики, скерованої на впровадження та досягнення ефективного правового захисту зазначеної категорії осіб.

Різноманітним аспектам визначення адміністративно-правового статусу різних суб'єктів адміністративного права присвячені праці вчених: В.Б. Авер'янова, А.М. Авторгова, Н.О. Армаша, О.М. Бандурка, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, Т.О. Гуржія, Я.В. Журавля, Д.С. Каблова, Т.О. Коломойця, В.К. Колпакова, С.Ф. Константінова, В.М. Кравчука, Н.М. Крестовської, Л.В. Крупно-

ва, Ю.В. Ладика, О.В. Литвина, У.І. Ляховича, Л.Г. Матвєєвої, О.В. Мещерякової, Н.М. Оніщенко, І.О. Остапенко, О.О. Пабата, П.М. Рабіновича, Ю.Н. Старілова, Г.С. Тимчика, С.В. Шестакова, Н.В. Янюка та інших. Разом із тим цілеспрямованого дослідження загальнотеоретичної сутності адміністративно-правового статусу осіб, які брали участь в АТО, окремо не проводилось.

Постановка завдання. Метою статті є на підставі аналізу основних наукових праць щодо визначення змісту понять «правовий статус», «адміністративно-правовий статус» та елементів структури зазначених правових категорій встановити загальнотеоретичну сутність поняття «адміністративно-правовий статус осіб, які брали участь в АТО».

Результати дослідження. У правовій державі статус людини визначається через призму правого становища особистості у взаємовідносинах із суспільством та державою. Безперечно, що правовий статус є правовою категорією, яка виступає індикатором ролі та місця будь-якого суб'єкта права в системі суспільних відносин та визначає її фактичний стан у правовій реальності.

На думку деяких вчених, статус суб'єкта становить собою певну сукупність його соціальних можливостей, обсяг і характер яких залежать від ролі й соціальної функції, що виконуються ним у соціумі [2, с. 7]. Погоджуємось із даним твердженням, вважаючи його основоположним у визначенні адміністративно-правового статусу осіб, які брали участь в АТО.

Враховуючи значну кількість трактувань поняття «правовий статус», вважаємо, можливо виокремити основні наукові підходи щодо його визначення. Етимологічно слово «статус» походить від латинського «status», який перекладається як стан, становище, правове становище громадянина чи юридичної особи [3, с. 1023]. Аналіз наукових праць свідчить, що в юридичній науці в найширшому сенсі під правовим статусом розуміють юридично закріплене становище особистості в суспільстві [4, с. 460].

Водночас у вчених існують і інші погляди щодо поняття «правовий статус». Так, на думку П.М. Рабіновича, правовий статус – це комплекс прав та юридичних обов'язків [5, с. 74]. Схожої позиції дотримується Харитоновна О.І., яка зауважує, що правовий статус особи можна охарактеризувати як сукупність основних суб'єктивних прав та обов'язків, котрі належать суб'єкту об'єктивного права і визначають у найбільш загальному вигляді його взаємини з державою, що ґрунтуються на положеннях відповідних правових норм [6, с. 80].

Н.М. Оніщенко визначає правовий статус як систему законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків суб'єкта суспільних відносин [7, с. 366]. О.Ф. Скакун вважає, що правовий статус представляє собою ідею про певну, обумовлену соціально та/або політично, встановлену нормативно-правовими актами та гарантовану державою сукупність прав, свобод, обов'язків та відповідальності особи, відповідно до якої вона координує свою діяльність у суспільстві [8, с. 85]. Дослідники В.М. Кравчук та О.М. Юхимюк трактують правовий статус як сукупність передбачених Конституцією та законами фундаментальних і невідчужуваних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, а також повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб у різних сферах суспільних відносин, що регулюються галузями публічного та приватного права [9, с. 24]. Н.М. Крестовська та Л.Г. Матвєєва наголошують, що в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини в певній системі суспільних відносин [10, с. 133].

На наш погляд, найбільш виваженим є тлумачення В.М. Корельського, який розглядає правовий статус як багатоаспектну категорію, яка, по-перше, має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин – держави, суспільства, особи тощо; по-друге, віддзеркалює індивідуальні особливості суб'єктів, їх реальне становище в системі різноманітних суспільних відносин; по-третє, не може бути реалізованого без обов'язків, що кореспондуються правам, без юридичної відповідальності і правових гарантій у необхідних випадках; по-четверте, визначає права й обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів для їх удосконалення [11, с. 130].

Наведені теоретичні твердження визначення поняття «правовий статус особи», насамперед, зумовлюються різноманітністю наукових підходів щодо структури елементів правового статусу. Так, на думку вчених А.М. Колодія та А.Ю. Олійника, елементами правового статусу є: статусні правові норми та правові відносини; суб'єктивні права, свободи і юридичні обов'язки; громадянство; правові принципи і юридичні гарантії; законні інтереси; правосуб'єктність; юридична відповідальність [12, с. 129]. О.В. Петришин до елементів правового статусу, крім прав та обов'язків (повноважень), включає юридичну відповідальність [13, с. 41]. Деякі автори до струк-

турних елементів правового статусу відносять: 1) правові норми та принципи, що встановлюють цей статус; 2) правосуб'єктність; 3) основні права та обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство (або інший стосунок до країни перебування – без громадянства, іноземне громадянство або підданство); 6) юридичну відповідальність [14, с. 133]. Отже, поряд із наявністю різних наукових поглядів на перелік структурних елементів правового статусу слід зазначити, що права і обов'язки розглядаються більшістю вчених як обов'язкові його елементи.

Водночас погоджуємось із думкою В.Б. Авер'янова, що в змісті адміністративно-правового статусу людини перевага має надаватися визначенню не тільки її обов'язків перед державою, а насамперед її прав, за забезпечення реалізації і захист яких держава несе відповідальність [15, с. 6]. Зазначена позиція має своє закріплення і в Основному законі, яким проголошено, що захист соціальних прав і свобод людини є одним із пріоритетних напрямів правової, демократичної й соціальної держави, яка прагне забезпечити гідний рівень життя своїх громадян.

З огляду на наведене цілком слушним видається твердження О.П. Горбаня, що в правовій демократичній та соціальній державі правовий статус особи має: 1) відповідати міжнародно-правовим стандартам (нормам) про права і свободи; 2) характеризуватися повнотою обсягу прав і свобод, тобто правовий статус особистості має містити політичні, соціально-економічні, культурні, особисті права; 3) передбачати рівність прав, свобод та обов'язків, адже якщо рівні права, але нерівні обов'язки, правова рівність зникає; 4) встановлювати гарантії прав та свобод для забезпечення їх реальності, фактичного здійснення; 5) не допускати використання прав і свобод, що суперечать інтересам суспільства й держави [16, с. 27].

Досліджуючи поняття «адміністративно-правовий статус», слід зазначити, що традиційно усталеним є науковий підхід, згідно з яким адміністративно-правовий статус громадянина розглядається як складова частина його загального правового статусу.

Загальний правовий статус є єдиним для всіх громадян держави, він незалежний від конкретних обставин, базовий, вихідний, а тому він робить усі інші статуси похідними, доповнючими його [17, с. 312]. Водночас спеціальний статус доповнює або обмежує загальний правовий статус, тобто коригує його [18, с. 574]. На думку вченого О.Ю. Черняка, спеціальний правовий статус виконує стосовно загального правового статусу або функцію доповнення останнього, шляхом надання додаткових прав, або його обмеження. Загальний правовий статус залишається передумовою спеціального правового статусу, що, у свою чергу, конкретизує становище певної групи суб'єктів, тим самим, корегуючи загальний правовий статус [19, с. 50]. Вважаємо, що зміст адміністративно-правового статусу осіб, які брали участь в АТО, необхідно визначати через категорію спеціального правового статусу, який охарактеризовує особливі риси соціального та правового становища зазначеної категорії осіб, тим самим створюючи його унікальність та відмежовуючи від інших категорій осіб.

Звертаючись до теоретичних розробок вчених у галузі адміністративного права, варто виокремити наступні визначення поняття «адміністративно-правовий статус». На думку відомого вченого В.Б. Авер'янова, поняття «адміністративно-правовий статус» охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права. Тобто необхідною ознакою набуття особою адміністративно-правового статусу є наявність у неї конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються цією особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними [20, с. 194]. С.Г. Стеценко вважає, що адміністративно-правовий статус слід розглядати як сукупність прав, обов'язків і гарантій їх реалізації, закріплених у нормах адміністративного права [21, с. 90]. Б.М. Бахран під адміністративно-правовим статусом індивідуального суб'єкта розуміє правове становище особистості в її відносинах із суб'єктами виконавчої влади, урегульоване нормами державного і адміністративного права [22, с. 50].

Серед елементів адміністративно-правового статусу деякі вчені виокремлюють адміністративну правосуб'єктність, права, обов'язки, заборони та відповідальність [23, с. 200]. Досліджуючи адміністративно-правовий статус працівників органів внутрішніх справ України, Ю.В. Ладик до елементів адміністративно-правового статусу зараховує: правосуб'єктність, посадові завдання, основні функції, права та обов'язки, гарантії та форми діяльності, відповідальність та порядок посадових взаємовідносин [24, с. 610]. Г.С. Тимчик, розглядаючи адміністративно-правовий статус біженців, зазначає, що його структурні елементи можна поділити на базові, або основні (права, свободи та обов'язки), які обумовлюють існування так званих вторинних, або факультативних складових частин (принципи, відповідальність та ін.). Автором наголошено, що саме в базових елементах адміністративно-правового статусу відображається правова природа,

сутність суб'єкта, його призначення в державі та суспільстві, розкривається необхідність його функціонування, принципи взаємодії з органами державної влади [25, с. 122]. І.О. Остапенко дійшла висновку, що до елементів адміністративно-правового статусу начальника військового гарнізону в Україні посадової особи слід віднести: права, обов'язки, гарантії, правообмеження і відповідальність [26, с. 56]. На думку О.В. Мещерякова, елементами адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН із підтримання миру є: адміністративна правосуб'єктність; права; обов'язки; адміністративно-правові гарантії; заборони і відповідальність за їх порушення [27, с. 610].

Отже, ґрунтуючись на проаналізованих наукових положеннях, вважаємо, що під адміністративно-правовим статусом осіб, які брали участь в АТО, слід розуміти встановлену нормативно-правовими актами сукупність суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, які кореспондуються в гарантоване державою правове становище зазначеної категорії осіб.

Висновки. Таким чином, варто констатувати, що адміністративно-правовий статус осіб, які брали участь в АТО, є спеціальним правовим статусом, який характеризується особливими рисами соціального та правового становища зазначеної категорії осіб. Водночас слід зазначити, що на сучасному етапі адміністративно-правовий статус осіб, які брали участь в АТО, є динамічною категорією та перебуває в постійній трансформації. Проте є певні сталі елементи, які утворюють адміністративно-правовий статус цієї правової категорії, зокрема: права та обов'язки; нормативне закріплення правового статусу; особливий рівень гарантування державою правового статусу.

Список використаних джерел:

1. Про стан надання статусу учасника бойових дій особам, які приймали участь у проведенні антитерористичної операції на 28.02.2018 р.: Інформація Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції. URL: <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnojiinformatsiji/informatsiya-schodonadannya-statusu-uchasnykabojoyvuhdij.html>.
2. Москвич Л.М. Правовий статус носіїв судової влади в Україні (професійні судді, народні засідателі, суд присяжних): монографія. Х.: Фінн, 2009. 488 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1427 с.
4. Поляков І.І. Теорія права и государства. Одесса: Феникс, 2011. 534 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави: навч. посібник. К., 1995. 236 с.
6. Харитонова О.І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії): Монографія. Одеса: Юридична література, 2004. 328 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс: підр. / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.
9. Кравчук В.М. Конституційно-правовий статус: питання дефініції. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Юридичні науки. 2010. С. 22.
10. Теорія держави і права Елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. 2-ге вид. Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.
11. Корельський В.М. Теорія государства и права: [учебник для вузов] / В.М. Корельський, В.Д. Перевалова. М.: НОРМА-ИНФА, 2002. 616 с.
12. Колодій А.М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підр. для студентів ВНЗ та працівників місцевого самоврядування. К.: Правова єдність, 2008. 350 с.
13. Петришин О.В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. К.: УНКВО, 1990. 76 с.
14. Загальна теорія держави і права: підручник / [за заг. ред. проф. М.В. Цвіка]. Х.: Право, 2002. 432 с.
15. Авер'янов В.Б. Принцип верховенства права і реформа українського адміністративно-права. Адвокат. 2000. № 2. С. 5–8.
16. Горбань О.П. Правовий та соціальний статус іноземця та особи без громадянства. Форум права. 2007. № 1. С. 26–33.
17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). Харків: Еспада, 2006. 776 с.
18. Теорія держави і права. Елементарний курс: підручник / за ред. Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. 2-ге вид. Х.: ТОВ «Одіссей». 2008. 432 с.
19. Старицька О.О. Поняття та критерії класифікації правового статусу споживача: теоретико-правове дослідження. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2012. № 3. С. 48–52.

20. Адміністративне право України. Академічний курс: [підручник]: у 2 т. / за ред. В.Б. Авер'янова. К.: Юридична думка, 2004. Т. 1: Загальна частина. 2004. 584 с.
21. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. К.: Атіка, 2007. 624 с.
22. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
23. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Х.: НУВС, 1998. 480 с.
24. Ладик Ю.В. До питання про визначення адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ України. Митна справа. 2011. № 6(78). Ч. 2. Кн. 2. С. 609–616.
25. Тимчик Г.С. Теоретичні аспекти структури адміністративно-правового статусу біженців. Правове регулювання економіки. 2012. № 11-12. С. 117–126.
26. Остапенко І.О. Адміністративно-правовий статус начальника військового гарнізону в Україні: дис... канд. юрид. наук: Харківський національний університет внутрішніх справ, Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. С. 262.
27. Мецєряков О.В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру. Форум права. 2011. № 2. С. 609–612.